

Recension

Kvinner, lesning og fascinasjon: "Bestselgere" i bibliotek og kiosk av Cecilie Naper (2007)

Skans Kersti Nilsson

Högskolan i Borås, Institutionen biblioteks- och informationsvetenskap
kersti.nilsson@hb.se

Cecilie Naper är førsteamanuensis på Avdeling for journalistikk, bibliotek- og informasjonsfag vid Høgskolen i Oslo. *Kvinner, lesning og fascinasjon: "Bestselgere" i bibliotek og kiosk* (Pax forlag, 2007) är baserad på hennes doktorsavhandling.

Janice Radways klassiska studie om kvinnors läsning av romantiklitteratur, *Reading the romance* (1984), kom att utmana och ifrågasätta den nedlåtande syn på läsning och läsare av romantiklitteratur, som varit allenaordande. I stället visades det att läsning av kärleksromaner kan fylla ett socialt och emotionellt tomrum och därmed ha en kompensatorisk och mänsklig uppgift att fylla. När Cecilie Naper väljer nyckelorden "kvinnor", "läsning" och "fascination" för sin avhandlingstitel, är det en referens till Radway och hennes litteratursyn.

Napers studie är litteratursociologisk och litteraturvetenskaplig. Den analyserar utlånings- och försäljningsstatistik liksom receptionen av den mest frekventa litteraturen. Därtill analyseras likheter och skillnader mellan bibliotekslitteratur och kiosklitteratur – de två 'litteraturtyper' som Naper urskiljer med hänvisning till Robert Escarpits kretsloppsmodell - ur genreperspektiv, liksom vilka berättarstrategier som förekommer. Tidsintervallet är 1990 – 2000, dvs. det decennium då datoriseringen av norska bibliotek och norsk bokbransch möjliggjorde noggrann statistik. En annan viktig utgångspunkt är nationallitteraturens dominans på bokmarknaden i Norge. Beträffande bibliotekslånen finns ett klart samband med den norska inköpsordningen. Mer oklara är orsakerna till den inhemska kiosklitteraturens dominans över den multinationellt producerade. Utlånings- och försäljningsstatistiken pekar i samma riktning, nämligen att det är den norska, historiska kärleksromanen, skriven av kvinnliga författare och med en sökande hjältinna i centrum som lånas och läses mest. Här framträder begreppen "fascination" och "smak" som centrala.

Ur statistiken urskiljs tre romaner som toppar bibliotekens utlån och försäljning i bokhandel: *Kransen*, första delen av nobelpristagaren Sigrid Undsets romansvit *Kristin Lavransdotter* (1920-1922), Herbjørg Wassmos *Dinas bok* (1989) och Anne Karin Elstads populärlitterära *Folket på Innhaug* (1976). I urvalet storsäljande kiosklitteratur intar Margit Sandemos *Sagan*

om *Isfolket* (47 titlar 1982-1989) en särställning. Därefter kommer långseriesviter av författare som May Grethe Lerum, Bente Pedersen och Anne Lise Boge. Problemställningen bygger på två antaganden. A: Likheter mellan biblioteks- och kiosklitteraturläsarna kan säga något om vad som framkallar fascination hos norska, kvinnliga läsare oavsett sociala och kulturella skillnader, medan skillnader härrör ur olikheter i bakgrund och utbildning, i smak och genreförväntningar hos biblioteksanvändare å den ena sidan och kiosklitteraturläsare å den andra. B: Det föreligger stor variation inom biblioteksromanerna, inte minst beträffande frågan om litterär kvalitet. Det är alltså fråga om en mycket brett upplagd studie, där den sammanbindande reflektionen inte alltid framträder tydligt. Avhandlingen består av 6 kapitel och en epilög.

Övergripande teori har valts utifrån tre aspekter: Birminghamskolan och kulturstudietraditionen, receptionsteoretikern Hans Robert Jauss' interaktionestetik och Pierre Bourdieus kultursociologi. Teoretisk fördjupning och förankring utvecklas i relation till empirin i varje enskilt kapitel. Metoden följer samma uppläggning. Detta gäller även anknytning till tidigare forskning. Struktur och uppläggning kan på sätt och vis förklara varför metadiskussionen förblir relativt osynlig. Nå, detta är i alla väsentliga delar en bred litteratursociologisk studie av den mest populära litteraturen i Norge under 1990-talet som domineras av den norska, historiska kärleksromanen skriven av och för kvinnor, trots viss konkurrens i biblioteksutlån från den norska kriminalromanen mot slutet av decenniet. Motsvarande studie av svenska förhållanden vore intressant som jämförelse. Kanske skulle den leda till helt andra resultat då översättningslitteraturen har en betydligt starkare ställning i Sverige.

Ett av nyckelbegreppen är 'fascination'. För att närmare studera vad det är som gör att just den norska, historiska kärleksromanen så tilldragande på den kvinnliga läsaren, hämtar Naper stöd i Hans Robert Jauss' teori om interaktion mellan text och läsare, där graden av närhet under läsningen är avgörande för fascination, engagemang och reflexion. Här framstår den sympatiserande läsarten som kännetecknas av sentimentalitet och självbekräftelse, den beundrande och dagdrömslika samt slutligen den katarsiska läsarten, som pendlar mellan inlevelse och reflexion, såsom mest användbara. Dessa förhållningssätt och läsarter prövas på mottagandet av bibliotekslitteraturen. Här skönjer Naper skillnader mellan manliga och kvinnliga kritiker och forskare. Gemensamt i samtliga fall är betonandet av lättheten att identifiera sig med romankaraktern och dess handlingar. Skillnader mellan manliga och kvinnliga kritikers mottagande blir tydliga beträffande *Kransen* och *Dinas bok*. Kvinnliga kritiker läser *Kransen* med sympatiserande och katarsisk interaktion, medan männen mest ser inslag av melodram liksom drag av populärlitteratur. *Dinas bok* läses av kvinnliga kritiker med beundrande och katarsisk interaktion medan männen även här fokuserar melodramatiska och följetångliknande inslag som pekar mot populärromanens manér.

Folket på Innhaug karaktäriseras gemensamt av manliga och kvinnliga kritiker med sympatiserande interaktion och upplever den som närbesläktad med populärromanen.

Analysen av kiosklitteraturens historiska kärleksskildringar utgår från John G. Caweltis teori om formellitteraturens två principer, vilka framträder i berättarmönster och i person- och miljöskildring. Formeln för kärleksromanen lyder: "Flicka möter pojke – hinder uppstår – flicka och pojke förklarar varandra evig kärlek." Fascinationskraften hos formellitteraturen består i att berättelsen utspelas i ett dagdrömsliknande universum. Här gör Naper en djupdykning i melodramat och den historiska romantradition som kan knytas till populärfiktionen. Det finns mycket att hämta fram vilket gör framställningen stundtals diskursiv och man kunde önska ett fastare grepp om det hela.

Formler och genreförväntningar förekommer även i bibliotekslitteraturen, om än på ett friare sätt, framhåller Naper. Med stöd av Tzvetan Todorovs genreteori, som förutom berättarmönster och person- och miljöskildring även integrerar textuella dimensioner som kommunikation och kontext, studeras 'Undset-traditionen' i det norska folkbiblioteket. Framförallt görs här intressanta och fylliga närläsningar av de verk som representerar bibliotekslitteraturen. Det är också i dessa analyser som avhandlingens största förtjänster ligger. Den norska, historiska kärleksromanen bygger på en aktiv, sökande hjältinna, som drar ut i världen för att vinna kärlek och personlig autonomi. Napers analys visar att i *Kransen* bryts mot moralkonventionerna, vilket tolkas som att den närmar sig en modernistisk tradition till skillnad från efterföljarna, som följer melodramats koder om sammanhang, mening och kontinuitet i tillvaron.

Avhandlingens "grundtanke", som syftar till att utröna om skiljaktigheter beträffande val av bibliotekslitteratur och kiosklitteratur kan knytas till olikheter mellan låntagarnas och läsarnas bakgrund, utbildning och estetiska förståelse, är avhandlingens kvantitativa tyngdpunkt. Som komplement till statistiken citeras läsarkommentarer, vilka ger uttryck för personliga smakupplevelser. Mängden av statistiskt källmaterial tyder på grundlighet i materialinsamlingen, däremot är det oklart vad det alla detaljredovisningar tillför och hur dessa ska tolkas för att belysa och problematisera grundtanken. En intressant infallsvinkel av det senare slaget är frågan om materialet med stöd av Bourdieus smaksociologi kan tolkas som att det finns en norsk 'medelsmak' som låter sig beskrivas på annat sätt än som folklig smak. Naper finner att så är fallet. Den typiske, medelsmaksläsaren i Norge under 1990-talet uppskattar såväl den goda historien som den litterärt sett goda berättelsen. Det visar det höga inslaget av författare som både fått kritikerpris och bokhandelspris och som dessutom toppat biblioteksstatistik under innevarande period. Typiskt för dessa författare är, enligt Naper, att de skriver både lättillgänglig och konstnärligt värdefull litteratur. Detta, menar Naper, kan tydas som att den norska litteraturpolitiken haft en avgörande inverkan på den norska 'medelsmakan'. Och det är i sig ett intressant resultat även om det ligger lite vid sidan av avhandlingens syfte.